

Олий ўқув юртлари педагог ўқитувчилари малакасини ошириш таълим жараёнининг ажралмас қисми. Ўқитувчиларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш масаласида таълим муассасаларининг аниқ эҳтиёжларини мунтазам ўрганиш зарур. Айниқса, бу борада кенг қамровли ўлчов ва баҳолаш мезонларини ишлаб чиқиш, мониторинг ишларини олиб бориш, ўқитувчиларни малакасини ошириш ҳудудий режаларини илмий асосланган ҳолда тузиш ва уларни самарали амалга ошириш лозим. Олий ўқув юртлари педагог ўқитувчиларини қайта тайёрлаш ва малакасини оширишдан мақсад уларнинг ижодий имкониятларини ривожлантириш сифатларини, касбий билимлари ва умумий савиясини такомиллаштириш, пировардда, ўқувчиларни ўқитиш ва тарбиялаш мазмуни ва сифатини оширишдан иборат. Таълим-тарбия ишларининг мураккаблашиб бориши ўқитувчилар олдида турган вазифалар кўламини кенгайтирмоқда. Шунга кўра ўқитувчилар малакасини ошириш тизимида уларни ижодий изланишга одатлантириш, ижодкорлик фаолиятини рағбатлантириш, мақсадга мувофиқ ишини оммалашттириш муҳим аҳамиятга эга.

Узлуксиз таълимнинг малака ошириш тизимида ва мавжуд адабиётларда асосий урғу малака оширишнинг умумий ҳолатига. Бу муаммони ҳал қилишнинг бирдан бир йўли, ўқитувчиларни малакасини ошириш жараёнида узвийлик, узлуксизликка эришиш, уларнинг касбий фаолиятини оширишга қўйиладиган талабларни такомиллаштириш, таълим технологияларидан фойдаланишнинг самарадорлигини оширишга илмий тавсиялар яратиш, ўқитувчилар учун касбий тайёргарликни ривожлантириш, маҳоратини ошириш ҳамда малака ошириш жараёни узлуксизлигининг технологик тизимини ишлаб чиқишдан иборатдир.

Айни ўринда шуни ҳам таъкидлаб ўтиш жоизки, таълим жараёни бошқарувчиларига бериладиган малака оширишдаги таълимнинг дидактик ва ташкилий жиҳатдан тўғри ташкил этилиши касбий маҳорат самарадорлигини таъминлашда муҳим омил сифатида намоён бўлади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Музайямхон Ф. Шарқ мутафаккирларининг маънавий меросида фарзанд тарбияси. Илмий-услубий қўлланма. – Тошкент: Тасвир, 2020. – 36 б.
2. Андреева А.Д., Вохмянина Т.В., Воронова А.П., Чуткина Н.И. / под ред. Дубровиной М.В. Руководство практического психолога. Психическое здоровье детей и подростков. – М., 1995.
3. Бобнева М.И. Социологический нормы и регуляция поведения. – М.: Наука, 1978. – 311 с.
4. Величковский Б.М. Современная когнитивная психология. – М.: МГУ, 1982. – 336 с.
5. Большой Энциклопедический словарь, 2000.

O'QUVCHILARNI MUSTAQIL TA'LIM Olish KOMPETENTLIGINI OSHIRISHDA TARIX FAN TO'GARAKLARINING O'RNINI VA ULARNI TASHKIL ETISHDA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR

Sabitova K.F., TDPU

Annotatsiya. Maqolada umta'lim maktablarida darsdan keyingi mashg'ulotlarni qanday tashkil qilish va tarix fani to'garaklari orqali o'quvchilarni mustaqil ta'lim olishga o'rgatish metodikasi ochib beradigan. Bundan tashqari mashg'ulotlarda

interfaol metodlardan foydalanib o'quvchilarni kreativligini oshiradigan hamda tanqidiy fikrlaydigan ijodkor va barkamol shaxs sifatida rivojlantirish masalalari yuzasidan fikr bildirilgan.

Kalit so'zlar: ta'lim, to'garak, tarix, tarbiya, dars, sifat, kompetensiya, interfaol, o'yin, integral.

“Biz yashayotgan XXI asrda ta'lim-tarbiya masalasi hayot-mamot masalasiga aylanib bormoqda. Ta'lim-tarbiya mukammal bo'lsa, xalq shuncha baxtli yashaydi. Ta'lim-tarbiya mukammal bo'lishi uchun bu masalada bo'shliq paydo bo'lishiga mutlaqo yo'l qo'yib bo'lmaydi” - deya ta'kidlagan edilar prezidentimiz Sh.Mirziyoev [1]. Darhaqiqat, O'zbekiston davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri milliy qadriyatlarimiz, ezgu g'oyalarimiz asosida mustaqil fikrlaydigan, jamiyatga munosib, faol fuqarolik o'rniga ega bo'lgan yoshlarni tarbiyalashdir. Hozirgi davrda shaxsni ma'naviy jihatdan barkamol qilib tarbiyalash davlat siyosatining bosh mezon sifatida ta'limga, shaxs tarbiyasiga alohida e'tibor kuchaytirildi. Bu borada, maktabgacha ta'im va maktab ta'limi vazirligi tashabbusi bilan “Dars muqaddas”, “Uzviylik va uzluksiz”, “O'rgan-o'rgat”, “Murakkab fan o'rganaman”, “Yaxshi muallim-sifatli ta'lim” kabi tavsiyalari asosida bir qator ta'lim sifatini oshirishga qaratilgan tadbirlar amalga oshirilib kelinmoqda. Ta'lim-tarbiya ishlarining samaradorligi nafaqat o'quvchining egallashi lozim bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalariga, balki o'qituvchining pedagogik mahoratiga bog'liq. Bugungi ta'limning rivoji o'qituvchining o'z ustida ishlashi, ijodkor bo'lishi, o'quvchilarning tayanch kompetensiyalari-rini rivojlantirib borishini taqozo etadi. O'qituvchi bilan o'quvchi orasidagi munosabat erishilgan yutuqlardan zavqlanish, o'quv faoliyatiga mas'uliyatli yondashish hamda o'zaro hamkorlikda ijodiy faoliyatni yo'lga qo'yishga undashi kerak.

Bugungi kunda umumta'lim maktablarida asosiy dars mashg'ulotlaridan so'ng turli fan to'garaklari jadval asosida samarali tarzda yo'lga qo'yilgan. Sinfdan tashqari tarbiyaviy ishlarni tashkil qilish maktabning o'quvchilar bilan olib boradigan o'quv mashg'ulotlaridan tashqari, xilma-xil ta'lim-tarbiya ishlarida namoyon bo'ladi. Sinfdan tashqari ishlar maktab ta'lim-tarbiya jarayonining tarkibiy qismi bo'lib o'quvchilarning bo'sh vaqtlarini to'g'ri yo'lga qo'yish shakllaridan biridir [2].

Tarix fanini o'zlashtirishda bunday to'garaklarni o'rni katta chunki unda o'quvchilar vatanimiz va dunyo tarixini o'ziga xos jixatlarini, memoriy obidalari tarixiy shaxslar hayoti haqida dars qiziqarli va muhim ma'lumotlarni yangi innovatsion metodlar yordamida o'rganishlari mumkin. Bunday to'garak mashg'ulotlari tarix muzeylarga va tarixiy yodgorliklarga ekskursiyalar tarzida tashkil etiladi. Bundan tashqari tarix fani xonasida o'quvchilarning kichik “Tarix burchagi” tashkil etish va uni o'quvchilar tomonidan yaratilgan turli tarixiy-ijodiy ishlar va buyumlar eksponat shaklida qo'yish ta'lim olishda mazkur fanga yanada qiziqish uyg'otadi.

To'garaklar tashkil qilish uchun quyidagi yangi pedagogik texnologiyalarni mashg'ulotlarni sifatli va samarali tashkil etishga yordam beradi. Masalan, to'garak mashg'ulotlarini o'tkazishda “ORAL HISTORIY”(og'zaki tarix) metodidan foydalanish o'quvchilarda mustaqil tarixiy izlanishlar olib borishga o'rgatishda yordam beradi [3]. Bu metod yordamida ular bobo-buvilarida, maxallalari nuroniylaridan, qarindoshlaridagi yoshi ulug'lardan yaqin o'tmish tarixi, boshdan o'tkazganlari og'zaki suhbat jarayonida bilib oladilar so'ngra ular xam eshitgan tarixiy voqea-xodisalarni to'garak jarayonida qolgan o'quvchilarga so'zlab berishadi. Bu jarayonda o'quvchi ajdodlari shajara tarixi, kasbi-kori tarixi va biror siyosiy jarayon yoki voqea-hodisa

tarixi haqida qimmatli ma'lumotlarni to'plashlari mumkin. Natijada, o'quvchilarda ijodiy-mustaqil izlanish ko'nikmalari, qolaversa o'g'zaki nutqi rivojlanadi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki to'garaklarni noan'anaviy tarzda tashkil qilish uning samaradorligini oshiradi va ta'lim oluvchilarda fanga bo'gan qiziqishni kuchaytiradi. Noan'anaviy to'garak shakllariga quyidagilar kiradi:

Intelektual o'yin darsi – dars mavzusi bo'yicha masalalarni hal etish jarayonida o'quvchilarning faol ishtirok etishini ta'minlash orqali yangi bilimlarni o'zlashtirishish mumkin. ("Aqliy hujum" metodi)

Rolli o'yin darsi – dars mavzusi bo'yicha masalalarni o'rganishda o'quvchilarga oldindan ma'lum rollarni taqsimlash va dars jarayonida shu rolni bajarishlarini tashkil etish asosida bilimlarni mustahkamlash darsi. ("Men kimman" metodi)

Teatrlashtirilgan dars – dars mavzusi bilan bog'liq sahna ko'rinishlari tashkil etish orqali dars mavzusi bo'yicha chuqur, aniq ma'lumotlar berish darsi. ("Pantomima" metodi)

Kompyuter darsi – tegishli o'quv fani bo'yicha dars mavzusiga doir kompyuter materiallari (multimedia, virtual o'quv kursi va shu kabilar) asosida o'tiladigan dars. ("Online test" metodi)

Kim oshdi savdosi darsi – o'quv fanining ayrim bo'limi bo'yicha bilimlarni har bir o'quvchi qanchalik ko'p bilishini namoyish etish darsi. ("U kim? - bu nima?" metodi)

Yarmarka darsi – dars mavzusini bo'laklar bo'yicha oldindan o'zlashtirgan o'quvchilarning o'zaro muloqot asosida sinfga qiziqarli tushuntirish orqali o'tiladigan dars. ("Bumerang" metodi)

Formulalar darsi – o'quvchilarning formulalarni puxta o'zlashtirishishlari bo'yicha turli o'yinlar shaklidagi matnlar o'tkazish darsi. ("Blits so'rov" metodi)

O'yin darsi – dars mavzusiga mos o'yin orqali o'quvchilarning o'zlashtirishishlarini tashkil qilish darsi. ("Domino" metodi)

«Tergovni bilimdonlar olib boradi» darsi – dars mavzusini oldindan puxta o'rgangan o'quvchilar yordamida qiziqarli savol-javoblar, tahlillar asosida isbotlab tushuntirish matnlari bo'lib, bunda o'quvchilar dars mavzusini o'zlashtirib, eslab qolishlari uchun qulaylik yaratiladi. ("Kim?, Qachon?, Qayerda?" metodi)

Integral (integratsiyalashgan)dars – bir nechta fanlarga doir integratsiyalash uchun qulay bo'lgan mavzular bo'yicha tashkil qilingan dars bo'lib, o'quvchilarning turli fanlarga qiziqishlarini orttirib, ta'lim jarayonidagi faolliklarini ta'minlaydi [4]. Bunday darslar o'quvchilarga fanlararo bog'liqlikni o'rgatish orqali ularda olam tuzilishining ilmiy asoslarini to'liq idrok etish, ilmiy dunyoqarashlarini shakllantirish, ijodiy tafakkurlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. ("English-Russian-Uzbek" metodi)

Umuman olganda bunday to'garakalar o'quvchilarda mustaqil ta'lim olishi kompetentligini rivojlantiradi, darsda olgqan bilim, ko'nikma, malakani real hayotga tadbiq qilish mohiyatini o'rgatadi va o'z ustida undaydi. Bu kabi to'garaklar o'quvchilarda quydagi hususiyatlarni shakllantiradi:

qobiliyatli, ijodkor, ishbilarmon bo'lish;

milliy madaniyat va umuminsoniy qadriyatlarni, dunyoviy bilimlarni mukammal egallagan, diniy ilmlardan ham xabardor, ma'naviy barkamol shaxs;

O'zbekistonning mustaqil davlat sifatida taraqqiy etishiga ishonadigan, vatanparvarlik burchini to'g'ri anglagan;

jamiyatda shaxs sifatida rivojlanib, inson sifatida kamol topishiga ko'maklashish;

tarixiy ajdodlar merosini asrab avaylash va tarixiy tajribadan to'g'ri hulosa chiqaradish

fanga doir bilimlarni va nazariy ilmlarni mukammal egallash;

erkin va ijodiy fikrlay oladigan, talabchan, adolatli, odobli bo'lmog'i;
o'tmish allomalar va qomusiy olimlarimizga munosib avlod bo'lish.

Umumta'lim maktablarida tashkil etilgan fan to'garaklari o'quvchilarning sinfda egallagan bilimlarini mustahkamlash bilan birga, ularning ijodiy qobiliyatlarini har tomonlama kamol toptirishga xizmat qiladi. Sinfdan tashqari mashg'ulotlarning asosiy maqsadi dastur va darsliklardan tashqari o'quvchilarni qo'shimcha bilim, ko'nikma va malakalarining oshishiga hamda ularning fan sohasidagi bilimlarini chuqurlashtirishga va kasb tanlashlariga yordam berishiga qaratilgan. To'garak rahbari fan to'garagani rejalashtirishda bolalarning yosh xususiyatlarini, joylardagi ijodiy birlashmalar, ilmiy markazlar bilan o'zaro hamkorlik aloqasi kabi ishlarni inobatga oladi. To'garak rahbari rejaga o'zgartirishlar kiritishi mumkin. O'qituvchi bunday darslarda o'quvchini faollashtiradigan, o'zi va o'quvchi uchun qulay bo'lgan dars shakllarini, yo'llarni, usul va uslublarni, o'qitish shakllari, metod va vaziyatlarni izlaydi. Texnika asriga mos keladigan ta'lim-tarbiya jihatlarini tanlaydi, o'quv jarayonida yuqori sifatga erishadi. Bu esa o'z navbatida ta'limda samaradorlikni ta'minlaydi, yoshlarni mustaqil fikrlashga o'rgatadi, yoshlarni jamiyatga munosib qilib tarbiyalaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Mirziyoyev Sh. "Kamolot" yoshlarning ijtimoiy harakatining IV quriltoyidagi nutqi. T.:1.07.2017
2. Darxonova G. "To'garak mashg'ulotlarni tashkil etish" Science and education" scientific journal / www.openscience.uz june 2023 / volume 4 issue 6 p-669
3. Donald C. "Oral history program" Davidson library David E Russell, director santa barbara, California 93106-9010 (805) 893-8215
4. Xudoyberdiev Sh., Botirova D. Boshlang'ich sinflarda integratsiyalashgan darslarning maqsad va vazifalari hamda fanlararo aloqalarning ahamiyati // Yangi O'zbekistonning umidli yoshlari. - № 1(4). 28.05.2022. – P. 179.